

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

Nurmanova Dilfuza
Jamilovna

Samarqand viloyati Pedagoglarni yangi
metodikalarga o'rgatish milliy markazi,
Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim
metodikalari kafedrası o'qituvchisi

SINF RAHBARINING O'QUVCHILAR JAMOASIDA ISHLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Yurtimizda so'nggi yillarda oiladagi zo'ravonlikni ko'plab oila vakillari shaxsiy hayot ishi deb hisoblashadi. Oiladagi turli xil zo'rovonliklarning yuzaga kelishi psixologik, jismoniy, iqtisodiy, jinsiy tarzda amalga oshirilishi mumkin. Bu esa oilada ayollarga nisbatan zo'ravonlik va ularning kelib chiqish sabablarini o'rganishdagi ko'plab ilmiy-tadqiqotlarni amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'ldi. Oilada ruhiy zo'rovonlikning sodir etilishida bevosita quyidagi omillarning ta'siri yuqori ahamiyat kasb etadi. Masalan, oilada erkakning mustaqil fikrga ega emasligi; erkakning oiladagi moddiy ehtiyojlarni ta'minlamasligi va ma'suliyatsizligi; spirtli va giyohvand moddalarni iste'mol qilishga ruju qo'yganligi; oilada yakka hukmronlikni o'rnatishga intilishi; oilada sababsiz doimiy ravishda bo'lib turadigan nizolarning janjal va to'polon bilan tugashi kabi bir necha psixologik sabablarni ko'rish mumkin.

Oilada nosog'lom muhit natijasida unda oila a'zolarining o'zaro munosabatlari tubdan izdan chiqadi. Binobarin, oilada oila a'zolarining o'rtasida uzoq davom etib kelgan adovat bevosita oilada psixologik zo'rovonlikni sodir etilishini vujudga keltiradi. Shuningdek, qaynona va kelin o'rtasidagi o'zaro munosabat, qaynonaning keliniga nisbatan sababsiz turli bahonalar qidirib ko'rsatadigan sababsiz kamchilik va kamsitishlari natijasida ba'zi hollarda og'ir psixologik holatlar kelib chiqishi mumkin.

O'tmishga nazar soladigan bo'lsak 1800-yillarning o'rtalariga qadar ko'pchilik oilalarda ayolning er tomonidan zo'rovonlikka uchrashi go'yoki o'z ayoli ustidan hokimiyat va hukmronlikka ega deb hisoblashgan. Oiladagi munosabatlar nihoyat darajada avj olishishidan oldin oilaning barcha a'zolariga huquqiy, ma'naviy, ijtimoiy bilimlarga ega bo'lishi lozim. Oiladagi zo'ravonlik turli xil namoyon bo'lishini

tushunish muhimdir. Oiladagi zoʻravonlik koʻp shakllarda boʻlishi mumkin, jumladan, jismoniy tajovuz, tajovuz (urish, tishlash, itarish, narsalarni uloqtirish va boshqalar) yoki hujum qilish tahdidi; jinsiy zoʻravonlik; nazorat qilish yoki hukmronlik qilish; qoʻrqitish; taʼqib qilish kabi vaziyatlardan iboratdir. Hozirgi davrdagi siyosiy tashviqot natijalari oiladagi zoʻravonlik toʻgʻrisidagi qonun hujjatlarida oʻzgarishlarga olib keldi.

Dunyoning aksariyat huquqiy tizimlarida oiladagi zoʻravonlik faqat 1990-yillardan beri koʻrib chiqiladi. XX asrning oxiriga kelib aksariyat mamlakatlarda, qonunda yoki amaliyotda, oiladagi zoʻravonlikdan himoyalaniş juda kam edi. Oiladagi zoʻravonlikning oʻziga xos shakllariga, masalan, nomusga tegish, majburiy nikohni tashkil etishdan yuzaga kelmoqda. Psixologik zoʻravonlik jismoniy boʻlmagan zulmning bir shaklidir. Koʻpgina hollarda, bu bir martalik bezovtalanish haqida emas, balki bir kishi hukmronlik qiladigan, ikkinchisi esa itoat qilishga majbur boʻlgan oʻzaro munosabatlarning oʻrnatilgan modeli haqidadir.

Psixologik zoʻravonlik oiladagi oʻzgarmas tarkibiy qismiga bir qancha strategiyalarni kiritish mumkin. Ularning asosiy xususiyati kamsituvchi va haqoratli hatti-harakatlar boʻlib, maqsad jabrlanuvchi ustidan nazoratni qoʻlga kiritish, birinchi navbatda gʻamxoʻrlik va eʼtibor niqobi ostida ishonchni qozonishga harakat qilingandan soʻng, kamsitishni boshlashdir. Asta-sekin tizimli haqoratga aylanib ketadigan soʻzlar psixologik zoʻravonlikning asosiy boshlangʻich qismidir. Bir insonning oʻzini oʻzi qadrlashini yoʻq qilishga urinish, uni haqorat qilish va oʻzini qarshilik koʻrsatish qobiliyatidan mahrum qilishdir.

Psixologik zoʻravonlikni qanday aniqlash mumkin? Oddiy ziddiyat va psixologik zoʻravonlik oʻrtasidagi qanday farq bor? Munosabatlaringizda psixologik zoʻravonlikning bir turi amortizatsiya boʻlib, toʻgʻridan-toʻgʻri tahdidlar, ochiq ayblovlar va qoʻpol haqoratlarni aytishdir. Oʻzaro munosabatlarda haddan tashqari nazorat qilish ham psixologik zoʻravonlikni ushbu turiga mansubdir. Zoʻravonlik qilayotgan shaxsdan tinimsiz ravishda uzr soʻrashga majbur qilinayotganligidan ham dalolat beradi. Jamiyatimizda nikoh-oila munosabatlari mustahkamligini taʼminlash, oilaviy hayot davomida yuzaga nizolarni oldini olish, oilalar ajrimi va notoʻliq oilalar sonini kamaytirish hamda sogʻlom psixologik muhit yaratishdan iboratdir. Bu ishlarning samaradorligini oshirish uchun yangi oilalarni barpo qilayotgan yoshlarning shaxsiga, oilaviy hayotga qay darajada tayyor ekanliklariga koʻproq ahamiyat berish lozim. Oilada turmush tarsi deganda, oilaviy muhit, yaʼni er-xotinning samimiy munosabati, ularning farzandlari bilan yaqin doʻstona munosabatda boʻlishi orqali ularning kelajakdagi orzu maqsadlarini tushunib olishlari, farzandlarning sogʻ-salomat voyaga yetishlarini taʼminlash muhim vazifa boʻlib sanaladi.

Hozirgi vaqtda nikoh-oila munosabatlarida yuzaga keladigan psixologik noxush hodisalar, har xil asab buzulishlari va bir qancha kasalliklarni keltirib chiqishi bilan bogʻliqdir. Psixologik zoʻravonlik har xil jinoyatlar, qotilliklar, suitsid, xiyonat, bolalar tarbiyasining buzulishiga olib keladi. Insoniyat jamiyati taraqqiy etgan sayin, ularning bir-birlari bilan boʻladigan oʻzaro munosabatlari ham ijobiy tomonga takomillashi lozimdir. Oila jamiyatning kichik bir boʻgʻini boʻlib, oilada inoqlik, ahillik mustahkam boʻlsa, jamiyat ham shuncha qudratli boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Davletshin M.G., Shoumarov G.B. Zamonaviy o'zbek oilasi va uning psixologik xususiyatlari / O'zbek oilasining etnopsixologik muammolari: Respublika ilmiy-amaliy anjumani ma'ruzalari qisqacha bayoni.-Toshkent, 1993. - 3 – 7 betlar.
2. Karimova V.M. Oilaviy hayot psixologiyasi. Toshkent. – 2006. -142 bet.
3. Sog'inov N.A. Oilani o'rganish psixodiagnostika metodikalari. Toshkent, 1996.